

Kommunismen är den materiella mänskliga gemenskapen

- Amadeo Bordiga idag

Loren Goldner

Inledning, 2002

Kärnan i följande artikel skrevs faktiskt redan 1988 alltså innan Sovjetblockets fall och jag fick modifiera texten med tanke på händelserna 1989-91 för dess första publicering på engelska (1991). Under de senaste tio åren har artikeln översatts till sju andra språk. Det faktum att den skrevs innan östblockets fall (en kollaps som jag likt så många andra inte förutsåg) och fortsätter att ha internationellt intresse ett decennium senare är en indikation på att vilka fel den än må ha så har den lyckats med att resonera kring några av den moderna världens huvudintressen.

Intresset för Amadeo Bordigas arbeten har inget annat än växt sedan 1988.¹ Intresset verkar dessutom verka vara på väg att avsluta (förhoppningsvis med bättre resultat) 60 och 70-talens fascination för Antonio Gramsci som kanske inte helt utan slump var Moskvas viktigaste man för att ta bort Bordigas inflytande på det Italienska kommunistpartiet i mitten av 20-talet.² Självklart var majoriteten av "gramscianerna" på 60- och 70-talen knappast medvetna om Gramscis verkliga politiska roll, men de var knappast intresserade av den verkliga politiken för deras egen era heller. Efterkrigstidens följare av Gramsci, speciellt i den engelsktalade omvärlden red på "kulturalism"-vågen som inkluderade Frankfurtskolan och den franska poststrukturalismen. För dem (den radikaliserade medelklassen) verkade dessa teorier vara värdiga arvtogare till den "vulgära marxismen". (Hade de uppmärksammat Bordiga på något annat sätt än att bortförklara honom, så hade de säkerligen klassat honom som en av dessa vulgära marxister.) Gramscianhängarna likt alla andra strömningar i det "kulturella" lägret föredrog diskussioner om kulturell hegemoni framför "vulgärmarxistiska" frågor som exempelvis kritik av den politiska ekonomin, inte att förglömma "upprorets konst" och deras betydelses förfall är ganska exakt parallell med de "kulturella" illusionernas nedgång.

Kapitalismen tjänade mycket på 60-talets "kulturella radikalism" vilket visade sig leda till en stor del av den kapitalistiska förvaltningsvisdomen på 90-talet.³

Inflytandet från Gramsci började också försvagas tillsammans med det Italienska kommunistpartiet på 1970-talet och dess strategi för en historisk kompromiss.

Den ideologiska svallvågen som följde perioden 1989-1991 är alldeles för stor för att kunna tas upp här. Men för kapitalismen betydde "marxismens fall" i Ryssland att kapitalismen hade besegrat alla rivaler. Det här klimatet fick naturligtvis revolutionärer överallt att leta sig tillbaka till tiden före 1917 då olika strömningar inte hade hört talas om Sovjetunionen för att använda dessa för att kunna säga att de själva är bärarna (rätt eller felaktigt) av ett samhälle bortom kapitalismen. Det här innebar alltifrån Rosa Luxemburg, de tyska/holländska rådskommunisterna, till de Spanska anarkisterna eller de revolutionära syndikalisterna i England, Frankrike, Skottland och USA (IWW) Det är med samma historiska tankesätt som Amadeo Bordiga återvänder som en av de mest briljanta men bortglömda marxisterna under 1900-talet.

Kapitalisterna och deras följeslagare i den "moderata vänstern", för vilka det "korta 1900-talet från 1917 till 1991" bestod av en onödig avvikelse, (vilket bevisas för "alla" som väntar på slutet hos alla infantila drömmare om revolutionen med Gulags oundviklighet), har glömt ett litet faktum. Nämligen att Sovjetunionens existens och senare blocket som kom från det, skapade en nödvändig *stabilisering* av den kapitalistiska världsordningen från inget senare än mitten av 1920-talet och antagligen redan tidigare. Sovjetunionens existens la effektivt locket på det historiska minne av alla de anti-kapitalistiska strömningar som nämnts ovan (vilka problem och olikheter de än må haft, och hur inadekvat deras perspektiv än må vara idag), och så fort det locket togs bort så började alla dessa strömningar att återvända i någon slags form. Vi vet idag att den ryska revolutionen kommer att ha samma status i kommunismens historia som de italienska stadskommunerna på 1000-talet har i den historiska kapitalismen, föregångare, rika på lärdomar för framtiden, men också fyllda med skräp från det förflutna. (Det är också sant, och bör inte missas, att när det här locket togs bort och de sista resterna av kalla kriget försvann så har detta även skapat återvändandet av en "frimarknads"-kapitalism, fascism och religiös fundamentalism av alla sorter.)

Nu när jag sitter och skriver denna text så tror jag alltmer att det är viktigt att sätta Bordiga i konstellationen

¹ Det har kommit så mycket arbeten så här kan bara några tas upp. Intresset visar sig inte bara i den sex volymiga samling av Bordigas skrifter som nu kommer ut i Italien, utan även i viktiga studier som Arturo Peregalli/Sandro Saggior *Amadeo Bordiga. La Sconfitta e gli anni oscuri (1926-1945)* (Turin, 1998). Samma författare har också gett ut en omfattande bibliografi över Bordigas skrifter och böcker och artiklar som tar upp Bordiga. *Amadeo Bordiga, 1889-1970. Bibliografia*. Milan 1995. En medioker engelsk översättning av Philippe Bourrinet's bok *The "Bordigist Current" (1919-1999). Italy, France, Belgium* kan man hitta på "Left-Wing Communism" websida. Till sist en internationell konferens (mer akademisk än politisk) ägde rum Milano 1996, och vissa av bidragen har publicerats i L. Cortesi, ed. *Amadeo Bordiga nella Storia del Comunismo*, Naples 1999.

² John Chiaradia, "Antonio Gramsci: The Dark Years". Opublicerade manuskript. För den "ortodoxa bordigismens" kritik av Gramsci och hans anhängare, se. Ch. VI of Vol. II of the *Storia della Sinistra Comunista* (Milan, 1972).

³ Tom Frank, i hans *One Market Under God* (New York, 2000) visar detta mycket effektivt.

av de revolutionära marxistiska strömningar som existerade före ryska revolutionens nederlag, som en av de viktigaste personerna. En person på första raden tillsammans med Marx, Luxemburg, Pannekoek, Gorter och också Lenin och Trotskij.⁴ (Sekundärt också de mer teoretiska gestalterna som Korsch, Lukacs and Bloch.) Inte för att kunna bestämma på något mekaniskt sätt vem "som hade rätt" utan för att se dem *alla* i en uppställning av debatter alldeles för komplicerade att förklara här.⁵ Och vilka som var djupt missförstådda, begravda och bortglömda i den 80-åriga kontrarevolutionen som följde 1921. Jag ser fortfarande utmaningen i de franska nybordigisternas försök att omvärdera styrkan och svagheten hos de verkliga revolutionära strömningarna i den italienska och tysk/holländska kommunistiska vänstern i den omedelbara perioden efter förstavärldskriget, den fortsätter vara en "uppgift" idag. Det är intressant och visar mycket tydligt att av alla de personer som nämnts ovan så är Bordiga (med kanske Gorter som enda undantag) den som är minst känd. Jag tror att detta beror på Bordigas ursprung i ett land som inte var en stormakt och där fascismens triumf 1922 tvingade den revolutionära vänstern att gå under jorden och i exil. Där det största kommunistpartiet i väst efter andra världskriget lät honom försvinna från dess tidiga historia, gömd bakom Gramscis "helighet".

Frågan handlar återigen inte om att hitta någon tråd av obrytbar "korrekt" kontinuitet. Det handlar om att förstå upproret 1917-1921 i dess rätta kontext inom den globala kapitalismens historia och se styrkorna och svagheterna hos alla de strömningar som fanns på scenen med nederlagen som bakgrund. Varje verklig framgång för den verkliga rörelsen (1848, 1871, 1905, 1917-1921, revolutionens återvändo 1968) låter oss verkligen "se" det förflutna på ett sätt som är omöjligt i perioder av ebb eller under den tiden då de skedde. (CLR James visade, i *Facing Reality* (1958), att de ungerska arbetarråden 1956 gav oss "nya ögon" som vi kunde se på den revolutionära historien ända tillbaka till den engelska revolution 1649.)⁶

Till sist måste man nämna Bordigas skrifter från 50- och 60-talet, vilka jag endast kände till ett fåtal av när jag skrev följande text.⁷ Bordiga arbetade som civilingenjör, ett yrke som gav honom ovanliga insikter i jordröntans operation, urbanismen, miljön och det som brukar anses vara "natur"-katastrofer, som översvämningar vilka faktiskt mer handlar om uttryck för de sociala förhållanden än vad som allmänt känt den tiden.⁸ Bordiga undersökte mer seriöst än alla andra av 1900-talets marxister alienationen mellan staden och landsbygden och påpekade att detta var en kapitalistisk antagonism som måste övervinnas. Bordiga insisterade alltid att kapitalismen föddes från 1400-talet fram till 1700-talet, alltså av den stora exproprieringen av både verktyg (och därav proletariseringen av hantverkare och bönder) och land (bönder) och att kommunismen innebar "återtagandet", men på helt förändrat sätt, av det som innan hade främmandegjorts från människorna. Hans fokus på den agrara frågan i många analyser (som i hans analys av den sovjetiska kapitalismen till exempel) kommer helt och hållet från denna insikt. Bordiga hatade idén om "originalitet" och menade att kommunismens "invarians" (bestående) hade satts ner av Marx 1847, men Bordiga var åtminstone originell i det att han menade att jordbruket och landsbygden var grunden till denna invarians, detta är vad som gör honom (som följande text hävdar) "förvånansvärt modern".

Kommunismen är den materiella mänskliga gemenskapen - Amadeo Bordiga idag

I flera decennier har revolutionära marxister ansett att Sovjetunionen, Kina och andra så kallade "socialistiska" länder inte har varit något annat än negationen av Marx' projekt för arbetarklassens och mänsklighetens frigörelse.

Många teoretiker har lagt ned mycket energi på att försöka lösa den omtalade "ryska frågan" för att försöka förstå vilken egentlig betydelse den ryska revolutionens nederlag och stalinismens seger har för marxismen.

Rosa Luxemburg var den som började med detta i sin text "*Den ryska revolutionen*" hon följdes av Mattick, Korsch, Bordiga, Trotskij och CLR James (och då har vi utelämnat många andra). De olika synsätt som utvecklats i denna debatt tycks faktiskt först och främst konfirmera Winston Churchills (som står långt från marxismen) karaktärisering av Sovjet som "*a riddle wrapped in a mystery within an enigma*". Alla de olika arvtagarna till den mängd teorier och grupper som hävdar att Sovjet var en "degenererad arbetarstat", "statssocialism", "byråkratisk kollektivism" eller "statskapitalism" har sina egna analyser och förklaringar. På grund av den milda optimism som ofta finns hos marxismen tenderade många av dessa strömningar att tro (det gjorde även denna författare) att den stalinistiska byråkratins utmanare skulle bli den revolutionära arbetarklassen. Till sist skulle proletariatet kämpa för att uppnå en verklig socialism. Få förutsåg att det som skulle bli stalinismens arvtagare inte var den revolutionära marxismen utan dels en brutal pro-västerländsk nyliberalism inspirerad av von Hayek och Milton Friedman och dels uppkomsten av auktoritära extremhögerströmningar (där ex-stalinister var ledande i båda rörelserna). Speciellt blinda

⁴ Idag finner man många som är fascinerade av Bordiga men för vilka Lenin är ett svärord. Relationerna mellan Bordiga och Lenin är komplex, och Bordiga såg sig som en Leninist, trots stora åsiktsskillnader 1921-1922. Bordiga må ha varit en leninist, men alla leninister är inte som Bordiga.

⁵ Igen se, Bourrinet, i *The Dutch Left*, angående hur Lenin innan 1917 var influerad av inga andra än Pannekoek och Gorter, i frågan om massstrejksdebatten i den andra internationalen.

⁶ I det här sammanhanget kan det vara intressant att ta upp Antagonism Press pamflett "*Bordiga versus Pannokoek*". Här jämförs Amadeo Bordigas åsikter med en annan vänsterkommunist Anton Pannekoek. Denna skrift tar dessutom upp många sidor som Loren Goldner inte valt att belysa. Gruppen Antagonism och de som skrivit pamfletten kommer dessutom från den kommunistiska tradition som Goldner väljer att kalla "nybordigistisk". Pamfletten kan beställas gratis från: Antagonism Press c/o BM Makhno, London WC1N3XX, Britain. Ö. a.

för denna utgång var Trotskijsterna (men det fanns även många andra) som ansåg att östblocket vilade på underlag som var socialt överlägsna västs. Ännu färre anade att nederlaget för stalinismen och Sovjet skulle innebära en stor kris för själva marxismen. Krisen i östblocket skapade inte sovjeter och arbetarråd utan en ”blod och jord”-populism, mordisk nationalism, religiös fundamentalism och antisemitism (dessa auktoritära strömningar lyckas dessutom leda befolkningens anti-IMF och antimarknadskänslor långt effektivare än all vänsteropposition). Det är nu tydligare än någonsin, att de flesta av de analytiska begrepp som funnits tillgängliga för revolutionära marxister sedan 1917 både i öst och i väst kräver en verklig och kraftig omarbetning.

Den följande artikeln skrevs som ett blygsamt bidrag till denna nyundersökning. Den presenterar den italienska marxisten Amadeo Bordigas okända perspektiv på Sovjetunions natur. (Amadeo Bordiga, när han alls är ihågkommen, koms ihåg mest som en av dem som fördömdes i Lenins ”Radikalismen, kommunismens barnsjukdom”). Artikeln lägger dessutom fram tesen att den *agrara frågan* är den alldeles för lite diskuterade nyckeln till förståelsen av både socialdemokratien och stalinismen - marxismens två deformationer som har dominerat 1900-talet. Den lägger också fram tesen att den europeiska (främst tyska) socialdemokratien var en ”statsideologisk”⁹ förvridning av det marxiska projektet och en skola för en högre form av kapitalism, nämligen den keynesianska välfärdsstaten. Texten argumenterar för att det som försvinner idag är den långa statsideologiska omväg som arbetarklassen tagit i sin färd mot sin emancipation. En omväg som egentligen var ett substitut för en borgerlig revolution. Det vill säga en industrialisering av underutvecklade samhällen, en processen som inte på något sätt handlade om socialism eller kommunism. Till sist argumenterar artikeln för att alla förhålligande perspektiv på den tyska socialdemokratien även innan revisionismens triumf leder till en helt föråldrad och felaktig syn på samtiden. Historien som alltid är före teorin tar bort alla de hinder som det statsideologiska arvet från socialdemokratien och stalinismen skapat. Idag är frågan om hur det marxiska projektet från 1860 och framåt, lyckades växa samman med upplysningens statsideologiska projekt och dess version av *Aufklärung* viktigare än någonsin. Ännu mer viktigt är förstås frågan hur marxismen kan befria sig själv från denna last.

Försök att fokusera på den agrara frågan i samband med det sovjetiska experimentet är inte i sig själv något nytt. Inom akademien gjorde personer som exempelvis Barrington Moore undersökningar med den agrara frågan i fokus för mycket länge sedan.¹⁰ Men den allmänna åsikten under 1960-talet då Moores bok kom, menade att det var den industriella utvecklingen som var kapitalismens kärna. Förutom denna åsikt hade Moore en mer tam variant av Trotskij's teorier om den permanenta revolutionen och tanken om en kombinerad och ojämn utveckling. Kanske på grund av detta hade hans arbeten inget speciellt intryck på den marxistiska diskussionen. Adam Ulan som stod ännu längre från marxismen hade under det kalla kriget skrivit att den marxistiska rörelsens egentliga kärna handlade om den agrara frågan.¹¹ Hans syfte var dock att misskreditera ”marxismen” (vilken för honom var samma sak som den sovjetiska ideologin) genom att visa att den var en produkt av underutvecklingen och inte kapitalism. Gerschenkron som historiskt var mycket rikare än Ulan verkade också bara vara en skugga i jämförelse med Trotskij.¹²

Utän tvakan så var den viktigaste boken under 1900-talet för den anti-stalinistiska miljöns syn på den agrara frågan Preobrazhenskys ”*New Economics*”, som trots dess felaktigheter är nödvändig för att förstå den internationella vänsteroppositionens öde.¹³ Preobrazhenskys tankar om en ”socialistisk ackumulation” av bondeklassen är djupt besläktad med Rosa Luxemburgs ”*Accumulation of Capital*”. Preobrazhensky tes var helt enkelt att ”arbetarstaten” medvetet och mänskligt skulle kunna realisera den historiska förvandlingen av agrara småproducenter till fabriksarbetare. Något som kapitalismen genomfört brutalt och omänskligt. (Det var Stalin som såg till att denna förvandling blev helt och hållet omänskligt).

I utkanterna av denna diskussion så fanns tankarna hos den fascinerande karaktären Amadeo Bordiga. Bordiga var generalsekreterare för det Italienska kommunistpartiet och tillsammans med Gramsci var han dess viktigaste grundare. Bordiga var den siste västerländske revolutionären som ansikte mot ansikte (1926) sa till Stalin att han begrävt revolutionen. Bordiga var dessutom en av de få som fick behålla livet efter detta. Han uteslöts från PCI samma år och med honom gick tusentals ”bordigister” ur partiet. 1928 röstade den ”Italienska kommunistiska vänstern” (som de kallade sig själva) för att Trotskij skulle vara ”ledare för den internationella vänsteroppositionen”. Här började ett långt utbyte mellan Trotskij och Bordiga som slutade i ett totalt misslyckande 1931-1932. Men Bordiga är en av de mest originella, briljanta och tyvärr nästan helt försummade marxisterna i detta sekel. (Hans arv blev aldrig så tilltalande för efterkrigstidens PCI som exempelvis Gramscis.) Han var kvar i Italien under hela kriget (så snart han blev förtalad och utkastad av Komintern så lämnade Mussolini honom ifred och han kunde fortsätta med en karriär som ingenjör). Men det är på sätt och vis efter andra världskriget som Bordigas arbeten (i alla fall om man avser samtiden) blir intressanta. Han levde helt obemärkt fram till 1970 och skrev till och med några artiklar om upproret 1968. Hans uppdrag efter

⁷ Många av Bordigas skrifter från 1950-60-talet kan fås från Partito Comunista Internazionale med titeln *Sul Filo del Tempo*, 1998 fanns det 7 volymer av denna tidning. De kan fås om man skriver till: Edizione il programma comunista, Casella postale 962, 20101 Milan, Italy.

⁸ Några av Bordigas texter om naturkatastrofer har samlats i Antagonism Press' bok *Murdering the Dead*. Boken kan beställas från Antagonism Press. Se ovan. *O. a.*

⁹ 'Statist' översätts till 'statsideologisk'.

¹⁰ B. Moore, *Social Origins of Democracy and Dictatorship*, (Boston, 1966).

¹¹ A. Ulan, *The Unfinished Revolution*, (New York, 1960).

¹² A. Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspective*, (Boston 1962).

¹³ E. Preobrazhensky, *The New Economics*, Oxford, 1965, Kapitel II

kriget var att rädda de ”teoretiska lärdomar” som hade uppstått från den revolutionära världsvågen som kom ur perioden 1917-1921. Han ansåg likt de flesta antistalinistiska revolutionärer 1945 att för att lyckas med detta behövdes det att man försökte lösa den ”ryska gåtan” och därför skrev han tre böcker (de översattes aldrig till engelska men finns på franska) om den ryska revolutionen och Sovjets ekonomi.¹⁴ Han skrev också den Italienska kommunistiska vänsterns historia (en term som kommer från hans egen fraktion), ett verk i tre volymer och flera små pamfletter och texter.¹⁵ Många av dessa texter är svårlästa och bombastiska men värda problemet att ta sig igenom. Vad som är ovanligt och underligt nog modernt med Bordigas synsätt är helt enkelt hans tanke att kapitalismen är detsamma som den agrara revolutionen. Han utvecklade antagligen denna tes i hans period före 1914 där vissa av hans tidigaste artiklar handlar om de franska och italienska socialisternas åsikter angående den agrara frågan.¹⁶ Det är inte alltid lätt att följa Bordigas bana eftersom han trodde på ”revolutionär anonymitet” och hatade personkult. Därav brukade han inte skriva under sina böcker.

En bordigistisk utvärdering av den ryska revolutionen var publicerad under titeln ”*On the Margins of the 50th Anniversary of October 1917*” 1967.¹⁷ Detta är någonting helt annat den vanliga diskursen kring Stalin-Trotsky-polemiken (statskapitalism) som förekom i USA, Storbritannien, Frankrike och Tyskland. (Till exempel använder Bordiga aldrig termen ”statskapitalism” och sällan ordet ”Sovjetunionen” eftersom sovjeterna förstördes för mycket länge sedan). För honom var det helt enkelt rysk kapitalism i Ryssland, en kapitalism som inte var särskilt annorlunda från andra sorters kapitalism. Bordiga hade en uppfriskande vilja att försöka ”avryssifiera” den internationella revolutionära rörelsens huvudsakliga sysselsättning. Han påpekade att arbetarrörelsen hade blivit utsatt för flera kontrarevolutioner tidigare i historien (1848 med Napoleon) och att det inte var något särskilt nytt med Ryssland. Å andra sidan, hans 25-åriga sysselsättning med den ryska ekonomin motsäger denna *sang froid*. (Ett intressant faktum är att Bordiga förutsåg en lång kapitalistisk expansion och arbetarreformism som skulle sluta i nästa världsskris som skulle börja 1975).¹⁸ Bordigas analys av Ryssland (som utvecklades från 1945) är lite förenklat följande. Även om hans fraktion stödde Trotskij under 20-talet (främst för orsaker som kan relateras till Sovjets/Kominterns utrikespolitik) så tog Bordiga avstånd från vänsteroppositionens superindustrialisering på grund av ”bukharinistiska” orsaker. Han trodde efter 1945 att endast något som liknade Bukharins strategi skulle kunna ha gjort att det funnits något hopp för att något av regimens internationella revolutionära karaktär skulle kunnat bevarats (vilken för Bordiga var mycket viktigare än industrialiseringen av Ryssland) eftersom en sådan strategi inte skulle förstört bolsjevikpartiet. Bukharin menade under fraktionstriderna 1924-28 att Trotskij ”superindustrialisering” endast skulle kunna bli utförd med den största byråkratiska stat historien någonsin sett.¹⁹ När Stalin stal vänsterns program och omsatte den i praktiken så bekräftade han helt Bukharin, som Trotsky själv erkände på ett underligt sätt efter att största delen av hans fraktion hade kapitulerat inför Stalin.²⁰ Bordiga tog kanske idén om Sovjets och revolutionens internationella karaktär mer seriöst än till och med Trotsky. För honom var idén om ”socialism i ett land” ett groteskt förkastande av allt marxismen stod för, vilket det ju självklart även var. I sin sista konfrontation med Stalin i Moskva 1926 så föreslog Bordiga att alla kommunistpartier världen över skulle styra Sovjetunionen som ett exempel på arbetarrörelsens internationalism.²¹ Det kanske inte behövs sägas att det här förslaget inte gillades av Stalin och hans vänner.

Men detta är bara början. Bordigas skrifter om den kapitalistiska naturen hos Sovjet i kontrast till trotskisters texter fokuserar alltså starkt på den agrara sektorn. Han ville visa hur de kapitalistiska relationerna existerade i *kolkhozen* och *sovkhozen* den ena en kooperativ farm och den andra en lönebaserad statligt ägd farm.²² Han betonade hur mycket den agrara produktionen var beroende av små privatägda delar (1950) och förutsåg ganska riktigt i vilken grad Sovjetunionen skulle börja importera vete efter att Ryssland hade varit en väldigt stor exportör från 1880 till 1914.

Orsakerna till att Bordiga inte betonade den industriella sektorn utan jordbruket, som jag sa, kommer från teoretiska och strategiska orsaker som kom innan den ryska revolutionen. Än en gång, för Bordiga var kapitalismen alltså först och främst den agrara revolutionen, det vill säga kapitaliseringen av jordbruket. På grund av detta uppskattade Bordiga Bukharin mer än den typiska revolutionäre motståndaren till stalinismen. Han introducerade en ovanlig distinktion mellan Lenin och Trotsky. De flesta som skiljer på Lenin och Trotsky är stalinister eller maoister. Bordiga vänder helt och hållet på bordet för stalinisterna. Bordiga lånar en term från Lenin och kallar den ryska revolutionen en ”dubbel revolution” i vilken proletarietets erövrande av den politiska makten gör det möjligt att slutföra den borgerliga

¹⁴ Se de biografiska noterna

¹⁵ Ibid

¹⁶ Den mognade åsikten angående länken mellan den agrara frågan och kapitalismen finns i A. Bordiga, *Mai la merce...*, 1979.

¹⁷ Se *Bilan d'une révolution, Programme communiste*, Nr 40-21-42, oktober 1967-juni 1968, citerad i de biografiska noterna.

¹⁸ Bordigas evolution om förutsägelsen av en kris 1975 presenteras i F. Livorst sidan 426-444.

¹⁹ För en brännande kritik av Bukharins kritik av Preobrazhensky se *Bilan d'une révolution*, sidan 139-140. Mot vänsterns superindustrialisering sa Bukharin att arbetarklassen skulle bli ”tvungna att skapa en kolossal administrativ apparat... Försöken att ersätta alla småproducenter och småbönder skapar en apparat att kostnaden att hålla gång den är mycket större än de oproduktivbara kostnader som resulteras av de anarkiska villkoren i småproduktionen. Summerat hela den proletära statens ekonomiska apparat skulle inte främja utan faktiskt hindra produktivkrafternas utveckling. Den leder direkt till motsatsen för vad den anses skall göra.”(ibid)

²⁰ Den ”bukharianska” aspekten angående Trotskij syn på den stalinistiska ”vänstervändningen” 1928 är noterad i *Bilan d'une révolution*, sidan 148.

²¹ Den här frågan togs upp på det sjätte extrainkallade (ENLARGED) exekutiva kommitté plenumet för komintern 1926.

²² Om kolkhozens kapitalistiska natur se *Bilan d'une révolution*, sidan 172-179

revolutionen.²³ Främst förintandet av förkapitalistiska samhällsförhållanden i jordbruket. Den stora förebilden för den senare var utan tvivel augusti 1789 i Frankrike. Trotskijsterna hade alltid sagt att i april 1917 "blev Lenin en trotskist" genom att han accepterade teserna om den permanenta revolutionen. Men Lenin var faktiskt oense med Trotskij angående många saker. Det här visade sig i hans formuleringar 1920-22 om regimens natur och framför allt i hans uppseendeväckande tal till partikongressen 1921 där han i sin polemik mot den Första arbetaroppositionen och deras angrepp på att den Sovjetiska staten var "statskapitalistisk". I sitt svar sa Lenin att statskapitalism vore ett oerhört steg framåt från vad Ryssland faktiskt var vilket var en småproducenternas kapitalism med ett arbetarklasspolitiskt parti som kontrollerade staten.²⁴ För Bordiga var *allt som var kvar* efter att stalinismen förstört detta *politiska* uttryck för arbetarklassen en småproducentkapitalism. Lenins term "arbetarstat med byråkratisk deformation" betydde något helt annorlunda än vad Trotskij använde termen till 1936. Det är inte möjligt eller nödvändigt att här visa hela historien av vem som sa vad angående denna fråga. Det som döljer sig bakom dessa skilda strategiska och taktiska domar är två former av marxism som står i opposition till varandra. Vad som är viktigt för Trotskij och trotskister är att revolutionens permanenta karaktär koagulerades till "egendomsformer" och uttrycktes senare i produktivkrafternas utveckling. För Bordiga var produktivkrafternas utveckling bara ett bevis på sovjetfenomenets borgerliga kraktär. Han ställde stalinisterna på huvudet genom att säga att Trotskijns problem inte var hans underskattande av bondeklassen utan hans *överskattande* av att bönderna och att den agrara revolutionen av småproducenter inte kunde ha något med en proletär revolution att göra.²⁵

Enligt Bordigas synsätt var Stalin och senare Mao, Ho, etc, "stora romantiska revolutionärer" i 1800-talsmening. De var alltså *borgerliga* revolutionärer.²⁶ Han ansåg att de stalinistiska regimerna som skapades efter 1945 helt enkelt fortsatte den borgerliga revolutionen, med andra ord Röda Arméns exproprieringen av den preussiska junkerlassen skedde genom deras agrara politik och utveckling av produktivkrafterna. När den franska ultravänstergruppen *Socialism eller barbaris* teser från 1945 hävdade att den sovjetiska regimen hade blivit statskapitalistisk skrev Bordiga ett svar med titeln "*Avanti Barbat!*" (Fortsätt barbarer!). Den artikeln hyllade den borgerligt revolutionära sidan hos stalinismen som dess verkliga innehåll.²⁷ (Man behöver inte hålla med Bordiga för att erkänna att detta var ett mer korrekt synsätt än trotskisternas analyser efter 1945 som menade att stalinisterna i östra Europa, Kina eller Indokina var rädda "reformister" som ställde sig på imperialismens sida).

Det som gör att Bordiga analys blir mer avancerad än Trotskijns är framförallt hans kritik av det antagande som smugglats in i trotskismen och många av trotskismens kritiker, att Stalin och stalinismen representerar en "mitt" mellan den bukharianska högern och den trotskistiska vänstern. Man kan bara föreställa sig hur segern för den bukharinistiska "högern" i industrialiseringsdebatten kunde ha gjort mer skada på den internationella arbetarrörelsen än vad den stalinistiska "mittens" seger faktiskt gjorde. Alla som önskar att de drar en okritisk linje av "marxistisk kontinuitet" genom Trotskij efter 1924 accepterar dock underförstått detta "vänster till höger"-synsätt och dess konsekvenser.

1936 skrev Trotskij, "Socialismen har demonstrerat sin rätt till seger inte i sidorna av *Das Kapital*..., utan i stålets, betongens och elektricitetens språk."²⁸ Den permanenta revolutionen utvidgades från skapandet av sovjeterna (1905, 1917) till de statliga egendomsformerna, ja till och med till själva produktivkrafterna. (Beviset på regimens skadade socialistiska karaktär var att den kunde utveckla storindustrin i "en period av imperialistiskt förfall"). Trotskij kulminerade aspekten som jag kallar "substituterat för den borgerliga revolutionen" hos den andra och tredje internationalens marxism.

Efterkrigstids Trotskijster (som Trotskij förstås inte kan lastas för) såg att industrialiseringen hos de stalinistiska regimerna under perioden då tredje världen inte visade några tecken på utveckling någonstans som det definitiva beviset på att deras socialistiska karaktär hade förlorats. Mot denna åsikt påpekade Bordiga: "man *bygger* inte kommunismen". Uppgiften med "produktivkrafternas utveckling" är inte kommunisternas uppgift. Han tillade också, "Det är helt riktigt att 'socialismens grunder' byggs inom Sovjetunionen" för honom var det detta som var beviset på regimens borgerliga karaktär.

Ett exempel på en viktig strömning som bröt med de förstalinistiska fördomarna utan att undersöka arvet från fraktionsstriderna 1920 var Schachtman och hans tradition. De menade att Sovjet var en "byråkratisk kollektivism". Deras synsätt som kommer från 1940 menade att stalinismen var en världserövrande makt och en rival till socialismen som skulle komma att övervinna kapitalismen för nästa epok. Det här vet vi idag visade sig vara helt fel. Den schachtmanitiska kritiken betonade frågan om demokrati, ja den till och med reducerar hela problemet till en demokratifråga. Socialismen ses helt enkelt som "demokratisk kollektivism" och frånvaron av ytliga kapitalistiska former måste vara "byråkratisk kollektivism". Den här traditionen skiljer sig från andra först från stalinismen men sedan även trotskismen genom att säga att felet med det som hände 1917-1921 i Ryssland först och främst var *antidemokratiskt*. Självklart är denna aspekt mycket viktigt men den innebär underförstått att man accepterar hela den "linje av kontinuitet" genom Trotskij

²³ Bordigas synsätt på "den dubbla revolutionen" finns genom hans skrifter. För ett exempel: A. Bordiga, *Russie et revolution...* p.192

²⁴ V.I. Lenin, *The Tax in Kind (The Significance of the New Policy and Its Conditions)* i *Collected Works*, Vol.32 sidan 329-369 presenterar Lenins syn på relation mellan småproducent kapitalism och statskapitalism.

²⁵ Trotskijns mest lyriska formuleringar angående tillväxten av produktivkrafterna i den stalinistiska "arbetarstaten" är den inledande sektionen i *The Revolution Betrayed*. (1936)

²⁶ Det här är formuleringen i *Bilan d'une revolution* sidan 95

²⁷ Citerat i Grilli, sidan 282

²⁸ Trotsky, *The Revolution Betrayed* (New York, 1972), sidan 8.

till Trotskijs Lenin, därav ignoreras Bukharins åsikter och hans antagande om hur staten skulle kunna utvecklas. Hela perspektivet (schachtmanit-traditionen var helt ointresserad av den marxiska kritiken av den politiska ekonomin) blev en fråga om byråkrati och demokrati och motsättningen mellan dem. På grund av detta smugglades det hos dem (precis som hos Trotskij) in en hel mängd ”uppgifter” som härstammar från den borgerliga revolutionen och som måste uppnås. Det här var åsikter som hade krupit in i de andra och tredje internationalens marxism. Förutom för Bordiga så var det ingen i den anti-stalinistiska revolutionära vänstern som menade att själva ”produktivkrafternas utveckling” i sig var ett bevis på att Sovjet inte var någon form av arbetarstat. Medan trotskisterna förstås menade, till skillnad från Bordiga, att produktivkrafternas utveckling var det definitiva beviset på sovjets socialistiska karaktär, fastän inom nationaliseringarnas och planekonomins ramverk vill säga.

Men Bordiga nöjde sig inte med detta. Ingenjör som han var, så hade Bordiga en speciell form av teoretisk stränghet som på vissa sätt gör en arg som trots detta lät honom se saker på ett nytänkande sätt. Han menade att hela det kommunistiska programmet hade bestämts en gång för alla genom Marx och Engels i Manifestet 1847 och att detta bekräftades ett år efter då det dykt upp kommunistiska strömningar i den franska och andra länders arbetarrörelse. Han menade att Marx och Engels hade utvecklat en ”invariant”²⁹ metodologi och att ”nyskapare” alltid till sist hamnade på den borgerliga vägen mot bernsteinism eller något liknande. Den här åsikten angående åsikter som bestämdes redan 1848 fick honom dock att dra några häpnadsväckande slutsatser angående hela den marxistiska traditionen. Åsikter som nu igen till stora delar tyvärr fallit i glömska. Bordiga trodde att allting viktigt angående den ryska frågan redan hade sagts innan Marx död 1883.³⁰ Marx korrespondens med populisterna under 1870-talet, de två kubikmetrarna anteckningarna om ryskt jordbruk som han lämnade efter sin död (han avslutade *inte Kapitalet* eftersom att han de sista tio åren av sitt liv blev så fascinerad av den agrara frågan i Ryssland), de olika nya förorden till Manifestet och andra skrifter från perioden 1878-1883 som visade hans åsikter om Ryssland. Allt det här menade Bordiga räckte för att förstå den ryska frågan. (Marx hade till och med till viss del dolt en del av dessa arbeten för Engels, eftersom Engels blev rasande när han läste att arbeten angående den ryska frågan var den verkliga anledningen till att *Kapitalet* inte blev klart).³¹

Det som var viktigast för Bordiga var att Marx upptäckt den ryska bondekommunen och Marx åsikt mellan 1878-1881 att på basis av kommunen så skulle Ryssland faktiskt kunna skipa det kapitalistiska stadiet i historien. Han menade att detta kanske till och med skulle lyckas även om det inte skedde någon revolution i väst och att bönderna innan kapitaliseringen av jordbruket skulle kunna ha en central roll i denna process. Marx skrev (i sitt kända brev till Vera Zasulich) att, ”Om Ryssland följer den väg som den tog 1861 kommer den att missa sin chans att ta ett språng över alla de dödliga alternativ som den kapitalistiska regimen genom historien har gett folket. Likt alla andra länder kommer den att underkasta sig systemets orubbliga lagar.”³² Innan sin död menade dock Marx att Ryssland missat denna chans och han sa detta till de ryska populisterna. För Bordiga blev detta föregående citat det marxistiska arvet angående den ”ryska frågan” och ”hela den kapitalistiska ackumulationens fruktansvärda process” en profetia uppfylld av Stalin. Hela den här sidan hos Marx hamnade till stora delar i dammig arkiv och fotnoter för 80 eller 90 år, den har dock återuppväckts igen av personer som Jacques Camatte och Teodor Shanin.³³

Man kan knappast porträttera Bordiga sanningsenligt utan att nämna hans åsikter angående demokratin. Han påpekar stolt att han var ”anti-demokrat” och menade att Marx och Engels var av samma åsikt. (Bordigas syn på demokratin och dess relation till den agrara frågan kommer snart att visa sig.) Bordigas fientlighet till demokratin hade inget med stalinistisk gangsterism att göra. Tvärtom, Bordiga såg faktiskt fascismen och stalinismen som demokratins kulminering.³⁴ Demokrati för Bordiga betydde först och främst manipulationen av samhället som en formlös massa. I motsats till detta ställde han ”proletariatets diktatur” som ställts av det kommunistiska partiet 1847, den skulle vara baserad på principerna och *programmet* som satts i manifestet. Han refererade ofta till Engels’ anmärkning att, ”på revolutionens rand kommer reaktionens alla krafter att samlas mot oss under den rena demokratins baner” (och faktiskt, alla fraktionsmotståndare till bolsjevikerna 1921 från monarkisterna till anarkisterna hävdade ”sovjeter utan bolsjevikerna”). Bordiga var helt fientlig till åsikten om att det revolutionära innehållet var en produkt av den demokratiska processen som bygger på pluralism och flera olika politiska synsätt. Vilka brister detta perspektiv än må ha så har det fördelen att det betonar att kommunismen (precis som alla andra sociala former) först och främst handlar om *programmatiskt innehåll* som uttrycks genom ”verkliga former”. Alltså, Bordiga försöker betona det faktum att för Marx så var kommunismen inte ett ideal som skall uppnås utan en ”verklig rörelse” som föds från det gamla samhället med en del programmatiska uppgifter.³⁵ I den nya vänsterns atmosfär under 1960-talet menade man att de ”ekonomiska

²⁹ Ungefär bestående, ö. a.

³⁰ Bordiga, *Russie et revolution dans la theorie marxiste*, pp.226-297, hör förs en diskussion

om Marx tankars utvecklingar angående den Ryska kommunen och Rysslands förlorade ”historiska språng” som skulle kunnats tagits för att hoppa över den kapitalistiska fasen.

³¹ Om Marx engagemang med problemen med det ryska jordbruket i det sista decenniet av hans liv. Se Theodar Shanins essä ”Late Marx” i T.Shanin *Late Marx and the Russian Road*, New York, 1983. Och även J.Camate, *Bordiga et la revolution russe...* sidan, 15-23.

³² Marx brev från 1877 är publicerat på Tyska i Maximilien Rubel, ed. *Marx-Engels: Die russische Kommune* (1972), sid. 49-53. (vär översättning i texten).

³³ Se not 30.

³⁴ Analysen av den italienska fascismen mellan 1914 och 1924 av Bordigas fraktion, är utan tvivel författad till stora delar av Bordiga själv, den kan läsas i *Communisme et fascisme*, (Ed. Programme communists, 1970)

³⁵ Som Marx sa i Manifestet, kommunismen är inte ett ideal som skall förverkligas utan ”ingenting förutom den verkliga rörelsen som visar sig

frågorna” helt enkelt hade blivit undanröjda av ”överflödssamhället” och debatten stannade nästan helt och hållet till motsättningen mellan byråkrati/demokrati och olika ”former av organisering.”³⁶ Detta ledde till en metodologisk formalism som man inte kunde ha mycket användning för då och speciellt inte efter 1973 års världsekonomi som gjorde alla kampens regler till än mer meningslösa. I en annan kontext när Bordiga blev pressad att peka ut den ägarklassen i den ryska kapitalismen sa han att den existerade i den ryska ekonomins mellanrum, som en klass *i formation*. För honom var idén om statskapitalism nonsens eftersom staten endast var ett medium för en klass intressen. Att ”staten” kunde göra något som att etablera en produktionsform var att överge marxismen, för Bordiga var sovjetunion *i övergång till kapitalism*.³⁷

Kritiken av denna formalism hade stora politiska konsekvenser. Den var bunden till Bordigas syn på det kommunistiska partiet. Bordiga stod i fundamental opposition till Kominterns sväng åt höger 1921; som generalsekreterare för PCI vägrade han att införa den tredje kongressens ”enhetsfronts”-strategi. Han vägrade med andra ord att förena det nyskapade PCI, vilket dominerades av ”bordigister”, med PSI:s vänstervinge, från vilken den precis hade brutit sig loss ifrån. Bordiga och Komintern hade helt olika syn på partiet. Kominterns synsätt anpassade sig till den revolutionära ebb som visat sig i det rysk-engelska handelsavtalet, förintandet av Kronstadt, införandet av NEP, förbudandet av de olika fraktionerna och nederlaget för marsaktionen i Tyskland. För Bordiga var de västerländska kommunistpartiernas försök att bekämpa denna ebb genom att samarbeta med vänstersocialdemokraterna i enhetsfrontslinjen en fullständig underkastelse för den kontrarevolutionära perioden som han menade annalkade. Det här var kärnpunkten i hans kritik av demokratin. Komintern gick med på en mängd programmatiska förändringar som vänstersocialdemokraterna ville ha, eftersom de skulle ”vinna massorna”. För Bordiga var programmet allting; *antal* röster var ingenting. Partiets roll i den kontrarevolutionära perioden var att bevara programmet till nästa revolutionära uppsving, inte förändra det medan man jagar efter en meningslös och ytlig popularitet. Man kan kritisera det här synsättet eftersom det kan leda till att man hamnar i sektens stängda värld, vilket faktiskt hände med bordigisterna. Men den fördelen att den betonar en annan sanning vilken den Trotskijstiska delen av den internationella vänsternoppositionen och dess följeslagare varit blinda för. Nämligen när masspartierna utanför Ryssland svalde stalinismen med hull och hår i mitten av 20-talet så hade grunden för detta redan lagts 1921! Det är knappast nödvändigt att acceptera Bordigas antidemokratiska åsikter för att hålla med om detta.

Han missade eller valde att bortse från sovjeternas och arbetarrådets roll i Ryssland, Tyskland och Italien. Men angående de ”sociologiska” konsekvenserna av 1921 års enhetsfront för de framtida västerländska kommunistpartierna nämligen deras bolsjevisering efter 1924, hade Bordiga rätt och Komintern fel. *Detta eftersom historiskt sett så hade stora delar av stalinismens sociala bas efter 1924 skapats i de västerländska kommunistpartierna redan genom ”enhetsfronts”-taktiken 1921.*³⁸ Bordiga försöker visa att den grundläggande nedgången för den kommunistiska rörelsen skedde redan 1921 (istället för 1927 med Trotskijns nederlag) utan att för den delen sjunka ned i tomma rop på ”mer demokrati”. Det abstrakt formella perspektivet på byråkrati/demokrati vilket bland annat den trotskistiska traditionen menar är grundläggande för denna period i Kominterns historia blir helt och hållet separerat från allt innehåll. Bordiga kallade sig leninist hela sitt liv men hans helt annorlunda analys av den kritiska tidpunkten i 1921, denna tids följande konsekvenser för Komintern och hans opposition mot Lenin och Trotskij angående enhetsfrontslinjen visar en vändpunkt som allmänt döljs av arvtagarna från den trotskistiska vänsteroppositionen 1920.

Bordigas idé att kapitalismen innebär den agrara revolutionen är nyckeln till nittonhundratalet. Speciellt är det nyckeln till förståelsen av allt det som vänstern kallat ”revolutionärt” under 1900-talet och det är även nyckeln till att kunna tänka om marxismens historia och dess reducering till en industrialiseringsideologi i utvecklade regioner i världsekonomin.

Bordiga ger självklart inte nyckeln till den ”avrussifiering” för de ”glasögon” med vilka den internationella revolutionära rörelsen idag ser på världen. Men utvecklar man hans åsikter om den agrara frågan ännu mer så kan den göra detta. På mitten av 1970-talet var den ryska frågan och dess implikationer det ofrånkomliga ”paradigmet” för de politiska perspektiven i vänstern i Europa och USA. Blott femton år senare verkar detta som urgammal historia. Det här var en politisk miljö där en minutiös studie månad efter månad i den ryska revolutionens och Kominterns utveckling från 1917-1928 verkade vara nyckeln till universums alla hemligheter. Om någon sa att den Ryska revolutionen hade blivit besegrad 1919, 1921, 1923, 1927, 1936 eller 1953 då kunde man få en ganska bra bild på vad de tänkte om nästan alla andra politiska frågor: om Sovjets natur, om Kina, kommunistpartierna, socialdemokratin och fackföreningarnas natur, enhetsfronten, folkfronten, de nationella befrielseörelserna, estetik och filosofi, relationen mellan partiet och klassen, sovjeternas och arbetarrådets betydelse och om det var Luxemburg eller Bukharin som hade rätt angående imperialismen.

framför våra ögon”. För en diskussion om kommunismen som den ”verkliga rörelsen” se J.Barrots ”*Le mouvement communist*”.

³⁶ För en kritik av denna formalism, som ser kommunismens problem som de olika ”organisationsformernas problem”. Se G. Dauvés essä ”*Leninism and the ultraleft*” i hans ”*The eclipse and re-emergence of the communist movement*”. Denna bok kommer snart på svenska.

³⁷ Det här visas av L.Grilli, s. 38

³⁸ En parallell i Ryssland självt är ”Lenin utskrivningen” då partiet fylldes med fogliga, oerfarna eller helt enkelt karriärstiska medlemmar som mycket enkelt kunde manipuleras av stalinisterna gentemot den gamla styrkan. De internationella motsvarigheterna av denna förvandlingen i den Kommunistiska Internationalen var personer som Cachin i PCF och Thälman i KPD.

Genom att blott räkna upp de stora världshistoriska händelser som skett sedan 1975 kan vi se på vilket dramatiskt sätt världen förändrats. Vi behöver bara minnas 80-talets verklighet med Thatchers Storbritannien, Reagans Amerika, Mitterands Frankrike, Gorbatjovs Ryssland, Tengs Kina med andra ord den nyliberala (här i von Hayeks/von Mises' mening) störtflod som översvämmat och krossat socialdemokratins, stalinismen, keynesianismen och tredjevärldsbonapartismens makt. En genomgripande kunskap om den ryska revolutionen från 1917 till 1928 och "världssynen" som härstammar från en sådan verkar vara en dålig guide till Kinas utveckling efter 1976, Ryssland under Gorbatjov, framträdandet av "NIC:s" (New Industrialized Countries), det kinesiska/vietnamska/kambodjanska kriget, de västerländska kommunistpartiernas fall, högerens totala behärskande av brittiska Labour, demokraterna i USA eller Tyska SPD. Mitterands evolution till nyliberalism eller skapandet av starka "anti-statliga" [anti-statist] strömningar i merkantilistiska regimer som Mexiko och Indien. Tilläggas kan även en arbetarrörelse i Polen med en stor dos klerikal nationalism och blomstringen med fundamentalism i Islam, Judendomen och Kristendomen, avindustrialiseringen, högteknologin och gentrefieringen. Ingen av de här händelserna misskrediterar marxismen, men de skänker misstro till den västerländska vänsterns sätt att se på verkligheten. Ett synsätt som de fått från de glasögon de lånat från den ryska revolutionen och dess öde.

Den tyska socialdemokratins och den ryska bolsjevismens mest heroiska faser räcker inte som en guide till denna nya verklighet. Även om en konsekvent "third camper" aldrig hade haft några illusioner om de statiska politiska formationernas upphörande från mitten av 1970 och framåt. Dock accepterade en sådan "third camper" Lenins imperialismanalys och en mängd andra prognoser från Kominterns tre första kongresser. Dessutom delades dessa åsikter med de "omedvetet stalinistiska" åsikterna om den kapitalistiska världsekonomens oförmåga att industrialisera någon del av tredje världen och blev därför lika förvånade som det skapades oreda i deras tankar med uppkomsten av de nya industrialiserade länderna.³⁹ Det finns dock en oreda på en ännu djupare nivå, en som går till grunden med den revolutionära identiteten som kommer från den andra och den tredje internationalen. För om man "kartlägger" de stora kommunistpartierna eller regimerna som existerade mellan 1920 och 1975 så sammanfaller de nästan med en karta över upplysningens despotiska stater mellan 1648 och 1789. Det vill säga: Frankrike, Tyskland, Ryssland, Spanien, Portugal, Sverige (det viktigaste är det skandinaviska kommunistpartiet som var det enda som överlevde andra världskriget som någonting mer än en sekt). Stora kommunistiska partier lyser med sin frånvaro i Storbritannien, USA, Holland, Schweiz (och i Englands kolonier likt Australien, Nya Zeeland, Canada). Det tydliga undantaget är PCI i Italien. Men Italien födde prototyper av upplysningens absoluta statsform med dess viktiga lokala merkantila stater och regionalt kan man se att PCIs styrka följer denna uppdelning. Dessutom så var och är PCI det mest "socialdemokratiska" av de stora kommunistpartierna efter 1956 och det är förstås orsaken till att det är den enda som är kvar.

Sambandet mellan närvaron av en despotisk upplysningsstat 1648 och ett kommunistiskt massparti eller en stalinistisk stat 1945 är *den agrara frågan*. De här staterna, med Frankrike som prototyp, skapades för att snabba upp *kapitaliseringen av jordbruket*. Medvetet eller ej så gjorde de något mot sina bönder som den Sovjetiska staten gjorde från 1928 och framåt och vad liberala kapitalistiska regimer gjorde under artonhundratalet. Upplysningsstaterna plundrade bönderna genom beskattning som en källa för ackumulering. De här metoderna var en reaktion på de civila samhällen som redan skapats i de "kalvinistiska" länderna vars lycka vilade på en tidigare kapitalisering av jordbruket. Detta kan man se först och främst i England.⁴⁰ *Kapitalismen är först och främst den agrara revolutionen*. Före det är möjligt att ha industrier, städer och urbana arbetare är det nödvändigt att revolutionera jordbruket så att det skapas ett överskott av arbetare som kan drivas bort från jordbruket. Där detta inte hade åstadkommit 1648 (slutet på det trettioåriga kriget och härav religionskrigen) så måste detta göras av en "statsideologisk" [statist] regim. Det här skapade den kontinentala merkantilistiska traditionen som efter den franska revolutionen fanns kvar ända in i nittonhundratalet som en ännu mer mogen merkantilism. Det här karaktäriserade Louis Napoleons andra rike (1852-1870) och framförallt av Bismarcks Preussen och det Preussen-dominerade Tyskland.⁴¹ Speciellt den senare kopierades av alla de länder världen över som utvecklades sent, en process som började med Ryssland efter Tysklands enande 1870.

Här kommer Barrington Moores arbete (som nu satts i perspektiv) i fokus. Decenniet 1860 ägde en fundamental förändring rum. Den såg inbördeskriget i USA, Tysklands enande, Italiens enande, de ryska slavarnas emanciperings och Meiji-restorationen i Japan. Man kan även lägga till industrialiseringarna i det franska andrariket och skapandet av den tredje republiken, men det är sekundärt. Det verkar som om de länder som inte var "internt organiserat" 1870 inte heller hade någon chans att vara en del av de mest industrialiserade länderna 1914. För det andra, av fem av de länder som nämnts (återigen sätter vi Frankrike åt sidan) hade fyra totalitära/auktoritära merkantilistiska stater 1933. Av de stora länderna var det endast de länderna som var delaktiga till stor del i den *första* nordatlantiska kapitalistiska ekonomin (Storbritannien, Frankrike, U.S.A.) som lyckades fly från auktoritära merkantilistiska lösningar på 30-talet och *endast* USA som omorganiserades 1860. (Det här är en viktig ledtråd till varför förindustrialiseringens historiska erfarenheter är så centrala.) Varför var 1860-talet en så viktig skärningspunkt? Svaret måste vara: depressionen 1873 och speciellt den

³⁹ Om de nya industrialiserade länderna och deras världsomfattande påverkan på ideologin, se Nigel Harris, "The End of the Third World", London 1986.

⁴⁰ Om kapitaliseringen av det engelska jordbruket, se Robert Brenner "The Agrarian Origins of European Capitalism" i T.H. Ashton och C.H.E. Philip, "The Brenner Debate" (Cambridge, UP, 1985), s. 213-237.

⁴¹ Om de merkantila traditionerna och deras påverkan, se Roman Szporluk "Communism and Nationalism: Karl Marx vs. Friedrich List", (Oxford UP 1988)

agrara depressionen.⁴² När USA, Canada, Argentina, Australien och Ryssland kom upp på spannmålsvärldsmarknaden som de största exportörerna, så återskapades på alla viktiga sätt kontrapositionen som satts 1648. De kontinentala staternas reaktion på den agrara depressionen 1873-1896 var att börja med protektionism och bevara sitt nationella jordbruk. Det viktigaste fallet var Tysklands ”järn och råg”-allians mellan industriägarna och junkerlassen 1879 vilken avslutade den tyska kapitalismens och liberalismens underkastande för den junkerdominerade preussisk-tyska staten. Men liknande scenarier utspelades i Frankrike, den Iberiska halvön, och i Österrike-Ungern. USA:s, Canadas, Australiens och Argentinas uppkomst på den agrara världsmarknaden drog en linje runt de existerande avancerade kapitalistiska kärnländernas utveckling för över ett sekel. 1890 var det billigare att skeppa vete från Buenos Aires till Barcelona än vad det var att skicka det 100 mil på transport på land. De kontinentala staternas agrara sektorer blev internationellt nödvändiga. Den påverkan som detta innebär på arbetarrörelsen har inte fått den uppmärksamhet som den förtjänar.

Den revolutionära traditionen såg socialismen/kommunismen som något som växte fram med explosionen hos det tredje ståndet efter den franska revolutionen. Det var Babeuf, Enrages och andra radikala element som stod till vänster om jakobinerna framförallt i revolutionerna 1848 i Frankrike och resten av Europa (inkluderat ”chartisterna” i England 1848). Historien verkar övertygande: linjen från 1793-1794 till 1917-1921 passerar från Frankrike till Tyskland till Ryssland i de franska revolutionerna 1830, 1848 och kommunen. Med uppkomsten av SPD till 1914, i Ryssland 1905 och hade sitt klimax 1917 då det var nästan revolutionära situationer i Tyskland, Italien, England, Spanien och upproriska strejker i nästan alla delar av världen. Det här senare är toppen för den ”klassiska arbetarrörelsen”. CLR James har talat om behovet av att rekonstruera det historiska nederlagets tidpunkt i den ryska och tyska fronten 1917-1918. Nämligen det att i nederlaget för den tyska revolutionen och besegrandet av världsrevolutionen så hade världsrevolutionen sina bästa timmar till än idag. Det här är den leninistiska och den Trotskijstiska ortodoxins synsätt. Om den tyska revolutionen hade räddat Ryssland från isolering så hade förstås nittonhundratalet tagit en annan kurs. Det historiska synsättet var ett väldigt bra ”heuristiskt verktyg” för att undvika socialdemokratins, stalinismen, maoismen eller ”tredje världen-lenismens” fall. Att leva inom den traditionen vare sig man är Trotskijst, *third camper*, eller ultravänster är att se historien med de tyska och ryska sovjeterna 1917-1921 som utkiksplats. Det är inte en helt och hållet dålig ”plats” för att kunna dra historiska lärdomar. Det är absolut bättre att börja där än att ha den keynianska välfärdsstaten, stalinisternas lyckade femårsplaner eller de arbetsintensifierade jordbrukskommunerna i Kina som ett perspektiv för ett socialistiskt samhälle. Men det leder tyvärr till en återvändsgränd. Det leder en till ett strategiskt synsätt på historien där Komintern 1920 borde tagit upp de revolutioner mot Hohenzollerns, Hapsburgarna och Romanovs som stannat av i Öst och i centrala Europa. En historisk uppdelning separerar dock dessa revolutioner och dess dubbla kraktär från den nutida.⁴³ Oktoberrevolutionens *dubbla natur* innebar att den borgerliga revolutionens historiska uppgifter åstadkoms under arbetarklassens ledarskap, efter vilken det proletära politiska innehållet snabbt förintades av den stalinistiska kontrarevolutionen. Att påstå att det finns en direkt kontinuitet från Marx till Lenin och Trotskij och att göra den ryska revolutionen till nittonhundratalets prövosten (”historiens vändpunkt där historien misslyckade att vända sig” som någon sa) gör att man på köpet får ett helt nytt synsätt på historien före och efter 1917. Det innebär framförallt att man accepterar myten om en revolutionär marxistisk tysk socialdemokrati tills ett visst datum då SPD togs över av revisionism vare sig det är 1890, 1898 eller 1914. Om det är en myt i botten av den åsikt som kommer från ”det bästa av den tyska socialdemokratin och den ryska bolsjevismen” som nu har blivit problematisk, så är det den förskönande synen på SPD. Det är genom det perspektivet som hela den internationella vänstern var koloniserade av *Aufklärung*-linserna som kommer från de upplysta despotiska staternas statstjänstemän.

Man kan se denna återvändsgränd på flera nivåer. Låt oss börja med den vulgära ickemarxistiska materialismen som var abc för den klassiska arbetarrörelsen, från början centrerad i SPD, senare i bolsjevikpartiet och till sist i andra, tredje och fjärde internationalen.

Som så många frågade sig efter att de upptäckt *1844-års manuskript*, *Grundrisse*, de hegelska fingeravtrycken i *Kapitalet*, *Teserna om Feuerbach*, Lukacs, Korsch etc. hur kunde den klassiska arbetarrörelsen tas över av en ”vulgär marxism”? Varför verkar den för-kantianska materialismen (en materialism som till skillnad från Marx’ materialism aldrig hade haft en dialog med den tyska idealismen eller Feuerbach) så lik sjuttonhundratalets anglo-franska upplysningsmaterialism - det vill säga den borgerliga revolutionens ideologi? Hur får man en *marxistisk* förklaring till den vulgära marxismens historiska hegemoni eftersom marxismen från första början tar avstånd från den åsikten som blott säger att ”de hade fel idéer”? Svaret verkar inte särskilt komplicerat. Om den klassiska arbetarrörelsens materialism från 1860 till 1914 som centrerats kring SPD och utvecklades senare med den ryska revolutionen, var en kunskapsteori som inte skilde sig från en revolutionär materialism med borgerlig karaktär. Då måste det vara så att den *klassiska arbetarrörelsen i centrala och Östeuropa var en utveckling av den borgerliga revolutionen*. Om man placerar sig bland det tidiga SPD:s beundrare så är det svårt att tänka sig någon annan förklaring som passar. Det här är faktiskt inte särskilt långt från Trotskijns teori om kombinerad och ojämn utveckling där borgarklassen är svag och inkapabel att förvandla ”*ancien regime*”, uppgiften faller på arbetarklassen. (Trotskijns ansträngning låg i att han trodde att arbetarklassen

⁴² För en diskussion om den agrara depressionen. Se Hans Rosenberg, *”Grosse Depression und Bismarckzeit”*, Berlin, 1967.

⁴³ Den holländska vänsterkommunisten Herman Gorter förstod redan 1921 på ett förvirrat men korrekt sätt att frånvaron av den agrara frågan för de västerländska arbetarna var den grundläggande skillnaden mellan den ryska revolutionen och den möjliga revolutionen i Väst. En skillnad som minimerades i Lenins *”Radikalismen kommunismens barnsjukdom”*. H. Gorter, *”Öppet brev till kamrat Lenin”*

åstadkom den socialistiska revolutionen). Den här ”vulgära marxismen” gav ”världssynen” som uttrycktes i den sena Engels’ populära pamfletter, Bebels, Kautskys, William Liebknecht, för-revisionisten Bernsteins skrifter. Dessutom hos Plekhanov den andra internationalens grå eminens som utbildade Lenin och bolsjevikerna. Det bör aldrig heller glömmas att Lenin inte började se genom Kautsky och mitten i SPDs ”ortodoxi” förrän 1910-1912 och att han inte kunde tro tidningarnas rapporter att SPD röstade för kriget. Han stod helt enkelt nära deras åsikter. Han skrev ”*Imperialismen, kapitalismens högsta stadium*” för att förklara SPDs fall. Trotskij la senare till ”frånvaron av revolutionärt ledarskap” för att kunna förklara nederlaget i Västeuropa efter kriget. Raya Dunayevskayas porträtt av Lenin som springer till Zürichs bibliotek i september 1914 för att läsa Hegels *Logic*⁴⁴ för att kunna förstå om SPDs sammanbrott var förutbestämt kan faktiskt vara apokryfiskt. Hursomhelst, den ”sena Lenin” hade ingen som helst påverkan på den officiella marxismen efter 1917 inklusive den fjärde internationalen. Lukacs och Korchs filosofiska synsätt skrattades ut av Komintern 1923. I de mer intellektuella miljöerna i USA i mitten av 60-talet (föregående den våg av översättningar från franska, tyska och italienska efter 1968) var den kanske mest sofistikerade engelskspråkiga texten som handlade om frågan om marxismens filosofiska bakgrund Sydney Hooks ”*Towards an Understanding of Karl Marx*”. Det här var ingens fel, det speglade bara det faktum att den påverkan av den tidiga Marx skrifter, den verkliga storleken av hans skuld till Hegel, kritiken av den vulgära materialismen i ”*Teserna om Feurbach*” och arbeten likt ”*Grundrisse*” endast gick bortom små cirklar av specialister under 50 och 60-talet. Men de måste finnas en historisk *orsak* till detta. Det kan inte bara handla om vad som var publicerat var och när (*Grundrisse* till exempel publicerades först på tyska i Moskva 1941 endast i 200 kopior).

Nyckeln till denna ideologiska anakronism hos marxismen och arbetarklassens historia kan självklart inte vara som vi sa innan att ”de hade fel idéer”. Svaret måste ligga på en djupare nivå, nämligen hos ackumulationens historia och hur den formade klasskampen internationellt. Än en gång gräver den bordigistiska traditionen upp perspektiv som var helt marginella i den allmänna debatten under 60- och 70-talen. Perspektiv som jag tänker binda samman med den agrara frågan, nämligen periodiseringen av den kapitalistiska ackumulationen, bolsjevismens och socialdemokratins verkliga roll och den historiska länken mellan upplysningsabsolutismen under 1600-talet och massbaserade kommunistpartier i nittonhundratalet.

Det mest intressanta perspektivet som utvecklades för att svara på dessa frågor kom från ”nybordigisterna”. Nybordigisterna var främst franska strömningar som var influerade av Bordiga men som vågade kritisera hans åsikter på många punkter. De mest intressanta av dessa grupper försökte göra en syntes med Bordiga och den tyska/holländska kommunistiska vänstern för att på detta vis gå bortom dessa traditioners svagheter. Bordiga hade helt misslyckats att förstå vikten av arbetarråden och sovjeterna och placerade allting i partiets händer. Medan den tyska/holländska kommunistiska vänstern glorifierade arbetarråden och förklarade allting som gått fel efter 1917 som ”leninismens” fel.

Alla de franska strömningarna satte en Marx-text i centrum, vilken i det långa loppet kan vara viktigare än allt annat material som tagits fram i ljuset sedan 50- och 60-talet. Nämligen det så kallade ”opublicerade sjätte kapitlet” av första boken i *Kapitalet*.⁴⁵ Man vet inte varför Marx tog bort den från den ursprungliga versionen av första boken av *Kapitalet*. Men det är en materialistisk mentalitetens fenomenologi [phenomenology of mind]. Tio sidor som räcker för att knäcka de althusserianska åsikterna om att Marx glömde Hegel i sin ”sena period”. Men beviset på kontinuiteten från Hegel är inte det viktigaste i texten, utan det är de fundamentala kategorier som utvecklas i texten. Nämligen distinktionerna mellan absolut och relativt mervärde och vad Marx kallar den ”extensiva” och den ”intensiva” fasen av ackumulation, som samspelar med den formella och den reella underordningen av arbetet. Dessa är introducerade på ett mycket teoretiskt sätt. Marx försöker inte använda dem på historien generellt. Men den franska ultravänstern startade att periodisera den kapitalistiska historien exakt runt dessa distinktioner. ”Extensiva” och ”intensiva” faser hos den kapitalistiska historien är inte unika för marxister. Dessa begrepp har också använts av borgerliga ekonomiska historiker som uttryck för att beskriva historien. En av de franska ultravänsterströmningarna summerade distinktionen på följande sätt och menade att i grunden var det ”fasen vilken förändrar *arbetaren* så att bara *proletären* finns kvar”.⁴⁶ I den meningen finns avståndstagandet från hela Gutsmans skola om den nya arbetarhistorien. Övergången till den ”intensiva” ackumulationen i det sjätte kapitlet blir presenterad som ”reduceringen av arbetet till den mest allmänna kapitalistiska formen av abstrakt arbete”, den överensstämmande definitionen blir massproduktionens arbetsprocess under 1900-talet i den avancerade kapitalistiska världen. Den nya arbetarhistoriken är en lång nostalgisk längtan tillbaka till den formella underordningen.

Det ”opublicerade sjätte kapitlet” belyser också den ”hegelianska renässansen” i marxismen och varför seriöst intresse för Marx hegelianska bakgrund dök först upp i Tyskland under 20-talet (Lukacs, Korsch, Frankfurt skolan) och endast på 50-talet i Frankrike. Den *vulgära* marxismen blev faktiskt en populär ideologi bland intelligentian 1930-1940 alltså under folkfronten och motståndsrörelsen. Vad kan förklara detta 30-åriga gap mellan Tyskland och Frankrike? Det självklara svaret måste vara Tysklands stora överlägsenhet med den industriella utvecklingen 1920, vilket Frankrike blev en rival mot först runt 1950. Det verkar finnas någon slags kontakt med den ”hegelianska” marxismen och de

⁴⁴ Raya Dunayevskaya, ”*Philosophy and Revolution*”, (New York 1975), kapitel 3.

⁴⁵ ”Unpublished Sixth Chapter” är appendix i en engelsk nyöversättning av *Kapitalet*, Vol 1 (New York 1976), publicerad av Penguin. (på svenska, ’Den omedelbara produktionsprocessens resultat’, *Ekonomiska skrifter i urval*, Cavefors, DDR, 1975, red. anm.)

⁴⁶ Se pamfletten av den franska gruppen Negation ”*Lip and the Self-Managed Counter-revolution*” (engelsk översättning av Black and Red, Detroit, 1975).

villkor som vi kallar ”intensiv ackumulation” eller ”reell underordning”. Det är också intressant att Italien hade en sofistikerad, mycket mer ”germaniserad” marxistisk kultur långt innan Frankrike. Det här måste kunna relateras till att Italien var en politisk senkomling till skillnad från Frankrikes delaktighet i den första nordatlantiska kapitalistiska ekonomin och den borgerliga revolutionära vågen 1770-1815. Den jakobinska traditionen i Frankrike som uttryckte hela det franska arvet av rationalismen; från Comte, Saint Simon och Guesde, den kantianska idealismen hos Jaures, till och med rationalismen hos den anarkistiska traditionen (med dess tro på antiklerikal vetenskap) och till sist den ”positivism laique et republican” från den Tredje republiken som var långt *under nivån* för de ”efter-kantianska” tyska tankarna. Italien ”förtyskades” 1890 medan i Frankrike detta ägde rum under 30 och 40-talen.

Traditionen som kommer från Lenin och Trotskij delar in kapitalismen i två faser, som separeras med första världskriget och sedan startar ”perioden av imperialistiskt förfall”. De teoretiska källorna till de här teorierna kommer från ”monopolkapital”-diskussionen som ägde rum innan första världskriget: Hobson, Hilferding, Lenin. Den populariserades för en epok genom Lenins *Imperialismen, kapitalismens högsta stadium*. Kapitalismen under andra internationalsens dagar verkade annorlunda än det system som Marx beskrivit (det är viktigt att komma ihåg att andra och tredje boken av *Kapitalet* inte blev tillgängliga förrän 1880 och 1890. De flesta socialistiska militanterns relation till den ”marxistiska ekonomin” har kommit från första boken och kanske ännu mer från pamfletter som *Lönearbete och kapital*.) Kapitalismen verkade gå bort från en ”konkurrens-” eller ”laissez-faire”-fas till en fas av karteller, monopol, imperialistiska stater, uppkomsten av ett finanskapital, militära upprustningar, kolonialiseringar. Alla element som Hildeberg kallade ”organiserad kapitalism” cirka 1910. Första världskriget var vändpunkten. Den ryska revolutionen visade att med Lenins fras ”den proletära revolutionen lurar bakom varje strejk” och perioden 1917-1921 verkade nästan kunna åstadkomma detta. Sedan kom efter en ytlig stabilisering 1929, världsdpressionen, fascism, stalinism och andra världskriget som följdes av oavbrutna krig för nationell frigörelse. Vem kunde 1950 förneka att det var en period av imperialistiskt förfall? De helt och hållet verkliga fenomenen cementerade en världssyn. Först kodifierade i Kominterns tidiga år, kontinuiteten med den kautskyska vulgära marxismen från perioden innan 1914 och monopolkapital-karaktäriseringen av den epoken som bäst blev uttryckt av Bukharin. Trotskijns teorier med den permanenta revolutionen om kombinerad och ojämn utveckling och kongressens karaktärisering av epoken som den av ”imperialistiskt förfall”. Det här var åtminstone det koncentrerade uttrycket av det arv som återerövrade i de bästa försöken i det sena 60-talet och tidiga 70-talet att återigen länka samman den revolutionära möjligheten i den tysk-polsk-ryska korridoren 1905 och 1917-1921. Det här sättet att dela in det moderna samhället tillät en att se världen från ”Moskva 1920”. Vilket gjorde återigen att den ryska revolutionens och Kominterns historia från 1917-1928 så viktig och så full av implikationer. För den var historien ”filosofernas sten” vare sig trotskistisk, schachtmanit eller ultravänster. Det här var synsättet även bland de som i mitten av 1970-talet inte hade några illusioner angående socialdemokratin, stalinismen eller tredje världens bonapartism. Dessa revolutionärer var motståndare till socialdemokratin och stalinismen eftersom deras perspektiv härstammade från synen på den revolutionära arbetardemokratin eller sovjet/arbetarrådsvarianten. På en nivå så verkade detta en perfekt förklaring av världen i mitten av 70-talet. Hade inte de högsta uttrycken för arbetarrörelsen tagit plats i Tyskland och Ryssland? Hade inte allting sedan dess varit en lång byråkratisk mardröm? Bordiga däremot motsatte sig denna åsikt när han skrev någon gång under 50-talet att ”bara på grund av att en zon har kommit till den näst sista fasen (med vilken han menade Europa och USA) betyder inte att det som händer på resten av planeten är socialt ointressant”. För det här sättet att se på världen (som delades i perioder av författaren) så var det som hände på den här planeten precis av inget *socialt* intresse. Vem kunde seriöst föreslå Kina, Nordkorea, Albanien eller de nationella befrielseströrelserna eller deras stater som modeller för amerikanska och europeiska arbetare? Men ett sådant synsätt var trots att det inte var helt och hållet felaktigt inte heller helt och hållet adekvat.

Varför inte?

Eftersom den ignorerade två fenomen som var långt på väg i mitten av 70-talet. Nämligen den dubbla rörelsen med industrialiseringar i tredje världen och de teknologiskt intensiva (”high tech”) utvecklingarna i de avancerade sektorerna som skulle komma att kraschlanda på den västerländska arbetarrörelsen på vilken hela det tidigare perspektivet vilade. I mitten av 1970 bland den stalinistiska, maoistiska och tredje världens hyllningar av böndernas byråkratiska revolutioner så var det rätt och revolutionärt att se den västerländska arbetarklassen som den enda klassen som faktiskt kunde sätta stopp på klassamhället. Det var lika nödvändigt att ta avstånd från ”tredje världen-skräpet” då och det är lika nödvändigt att ta avstånd från dess rester idag. Det som har förändrats sedan dess är förstås att avindustrialiseringarna sker i Väst och industrialiseringar äger rum i tredje världen (två sidor av samma mynt). Vilket även skapade reella arbetarrörelser i tredje världen där Sydkorea är det senaste och kanske viktiga exemplet. I mitten av 70-talet så liknade världen ganska mycket det som var den tidiga heroiska Kominterns synsätt på världen. De länder som var industrins kärnländer 1914 (Västeuropa, USA och Japan) var fortfarande kärnan. Återvänder vi till den tidigare diskussionen kring om ett land inte hade blivit ”internt omorganiserat” 1860 så var det inte en del av den ”industriella klubben” 1914 och var det fortfarande inte runt 1975. I England och Tyskland var ungefär 45 procent av befolkningen involverade i tillverkningsindustrin mellan 1900 och 1914, i det tidiga 70-talet var siffrorna ungefär lika höga för hela den kapitalistiska zonen. Vad hände förändrats under tiden? Helt klart så hade arbetsstyrkan förändrats väldigt drastiskt 1900-1914 var 45 procent av befolkningen involverad i industrin, 45 procent i jordbruket, 5-10 procent tjänstemän till 40-45 procent i industrin, 5-10 procent i jordbruk och 40-45 procent tjänstemän på 70-talet (och inte att förglömma skapandet av en stor vapensektor

som precis hade börjat existera i början av 1900-talet). Vad indikerade detta på? Det visar att berättelsen om den kapitalistiska historiens utvecklingen är ungefär följande:

1815-1914 var en fas för den ”klassiska” eller ”konkurrens”-kapitalismen, ett system som först och främst hade förvandlat bönder till arbetare åtminstone i England, USA, Frankrike och Tyskland. I perioden efter 1914 (i verkligheten något som började runt 1890) så kom faser av ”organiserad” eller ”monopol”-kapitalism. ”Epoken av imperialistiskt förfall” som fortsatte att reducera landsbygdsbefolkningen i de västerländska länderna (och Latinamerika, Karibien, södra Europa och Afrika) men varför? Vad ville den åstadkomma? Istället för att fortsätta att expandera den industriella arbetsstyrkan, så användes den enormt höjda produktiviteten från en stillastående antal av arbetsstyrkan för att kunna skapa ett alltväxande tjänstemanna-”servicesektor” (och vapenproduktion). Men för att återvända till den ursprungliga temat, kommunistpartierna började att falla sönder och bli integrerade socialdemokratiskt liknande partier exakt samtidigt som jordbruksbefolkningen reducerades till en trivial del (5-10 procent) av arbetsstyrkan. Det här är vad som hänt till exempel i Frankrike och Spanien de senaste 15 åren.

Det här hände inte i Portugal eftersom en liten jordbruksproduktion fortsätter att sysselsätta en stor del av den portugisiska arbetsstyrkan. Det här är bakgrunden till PCI:s förändring. Det är vad som hände för länge sedan i norra Europa och USA. Det är till sist den strikta parallellen till problemen som östra Europa och Sovjetunionen möter när den ”extensiva” fasen av ackumuleringen är över och det är dags att fortsätta med den ”intensiva” vilken väst nådde genom krisen 1914-1945. I korthet från upplysningstidens absolutism till kommunistpartierna under nittonhundratalet. Problemet kommer från den extensiva fasen av ackumulering – förvandlingen av bönder till arbetare. Alltså ett samhälle är endast helt och hållet kapitalistiskt när den har gått från den extensiva/formella till den intensiva/reella ackumulations fasen. Det här betyder i korthet att varken Europa eller Förenta Staterna under 1900-talet var så kapitalistiska som den socialistiska rörelsen trodde att de var *och att den klassiska arbetarrörelsen huvudströmning först och främst var en rörelse som knuffade kapitalismen in i sin intensiva fas.*

Kapitalismen är först och främst den agrara revolutionen.

Den agrara frågan har haft försökt förstås på många sätt i den internationella vänsterns historia. Den har rests i samband med bonderevolutionerna som kompletterade de franska och ryska revolutionerna, kapitaliseringen av jordbruket i USAs söder genom inbördeskriget, den agrara depressionen efter 1873, uttömmandet av den europeiska landsbygden efter andra världskriget. Helt klart är att allt detta är helt skilda fenomen som inte skall slås ihop som om de var helt lika varandra. Men låt oss fokusera på den intensiva ackumuleringen, som är sammankopplad med minskandet av den agrara arbetsstyrkan till 5-10 procent av befolkningen, som definitionen av ett ”fullständigt kapitalistiskt” samhälle. Ett fullständigt kapitalistiskt jordbruk är därav en ”amerikansk” mekanisering av jordbruket. I sådana fall löstes inte den ”agrara frågan” i Frankrike 1789 utan mellan 1945 och 1973. Sambandet mellan jordbruk och intensiv ackumulering i industrin är reduceringen av kostnaden av mat procentuellt till en liten del arbetarnas konsumtionskostnader, vilket gjorde att köpkraften för varaktiga konsumtionsvaror (som bilen) blev centrum för nittonhundratalets massproduktion.

Låt oss summera och sedan återvända ännu en gång till Bordiga och nybordigisterna. Den vulgära marxismen var en ideologi för centrala och Östeuropas intelligentsia som var kopplad till en arbetarrörelse som slogs för att avsluta den borgerliga revolutionen (andra och tredje internationalens marxism). Dess parallell till en förkantiansk, borgerlig materialism från innan 1789 är inte ett resultat av något fel (de hade fel idéer) utan ett exakt uttryck för det verkliga innehåll som den rörelse som utvecklar den teorin. Det innehållet får mening om man kompletterar med Lenin/Trotskijs ”epok av imperialistiskt förfall” med tankarna om extensiv/formell underordning och intensiv/reell ackumulering. Den ”officiella marxistiska” världsåskådningen är därför världsåskådningen för en blivande statselit med eller utan makt, vars rörelse resulterar i en annan form av kapitalism (reell underordning) och kallar den ”socialism”. Vad som är tilldragande med en sådan analys är att den undviker moraliseringar och erbjuder en ”sociologisk” förklaring till varför en viss typ av ”kunskapsteori” segrade. Än en gång så innebär detta att det sociala skikt som hade en *Aufklärung*-form av materialismen på grund av att den var den statliga civilisektorn i en regim som höll på att utvecklas och att dess *ekonomi* kodifierad i den leninistiska imperialismeteorin också var detta skikts ekonomi. Det är inte verklig marxism eftersom den tenderar att ersätta analysen av produktionsrelationer och produktionsförhållanden med (en till sist dühringsk) analys av ”makt”. Från Lenin och Bukharin via Baren och Sweezy till Bettelheim och Amin till Pol Pot (här måste man både se enorm degradering precis som vi kan se en kontinuitet) är ”monopolkapitalismen” en teori för statsbyråkrater. Den står helt och hållet i motsättning med arbetarklassen. Den ser den västerländska arbetarklassens reformism som uttryck för imperialismens superprofit och den förmörkar intresseskillnaderna för statsbyråkratiska eliter och böndernas och arbetarklassens i de underutvecklade länder där den har makt.

De franska nybordigisterna, speciellt Camatte, visade att det var främst i Ryssland som marxismen, i faser, förvandlades från en teori om den ”materiella mänskliga gemenskapen”, *en verklig rörelse* som föds från den ”mogna” kapitalismen *till något som ”byggs”* i en efterbliven kapitalism. Det här kan ses i skillnaden mellan den ”marxistiska positionen” om den ryska frågan som utvecklades av Marx 1878-1883 och den bolsjevikiska polemiken med den sista fasen av populism på 1890-talet. Vad än Marx har övervägt i sin studie av den ryska kommunen som den möjliga basen för ett omedelbart språng till kommunismen, så skulle han aldrig skrivit, som Trotskij gjorde 1936 att ”socialismen möter kapitalismen i ton av stål och betong”. Det här betyder inte att det inte finns någon basis för en produktivistisk diskurs i Marx arbeten. Det betyder bara att den avgrund som separerar Marx från hela den andra, tredje (och fjärde) internationalens marxism är precis att han var bortom den ”för-kantianska” materialismen och var långt

bortom ”monopolkapital”-ekonomin som båda uttrycker en statstjänstemans syn på världen. I kampen mellan Lenin och populisterna 1890, kampen att introducera den stympade marxismen från andra internationalen, gick hela den marxistiska analysens dimension av den ryska frågan som utvecklades innan 1883 bort. Alla de tankar som Bordiga grävt fram försvann totalt i en produktivistisk diskurs. Den linjära mekaniska synen på ”framsteg” vilken är kärnan för upplysningstanken togs över i formen av en ”stadium”-teori hos den vulgära marxismen. Denna teori tar inte hänsyn till den ryska bondekommunen som Marx gjorde. *Gemeinwesen*-betydelsen (den materiella mänskliga gemenskapen) i kommunismen blir ersatt för en produktivism. Så fort de kom till makten tog bolsjevikerna reproduktionsschemat och kategorierna av första boken i *Kapitalet* och förvandlade dem till manualer för ekonomisk utveckling utan att förstå att detta var en ricadiansk beskrivning av kapitalismen vilken Marx underminerar i tredje boken. Det här beredde vägen för de stalinistiska planernas ”stälätar”-ideologi efter 1928. Det är redan en värld mellan Marx och den andra internationalen och senare bolsjevikerna. Detta uttrycker sig både i ”filosofi” och ”ekonomi” och dessa olikheter uttrycker olika ”sociala kunskapsteorier” som ytterst är rotade i två perspektiv från två olika klasser, arbetarklassen och statsbyråkraterna. Det är på grund av detta som det är meningsfullt att påstå att det bästa av socialdemokratien och det bästa av bolsjevismen är hopplöst hopblandat med staten. En förnyelse av de revolutionära perspektiven kan inte längre identifiera dem som direkta arvingar utan snarare som en omväg marxismen tog när den förenade sig med statiska element som var främmande för den.

Vi i väst idag, till skillnad från revolutionärerna 1910, lever i en totalt kapitalistisk värld. Det finns ingen kapitalisering av jordbruket att åstadkomma längre. Ingen bondefråga för arbetarrörelsen. På samma gång som i mitten av en fördjupad världsekonomisk kris med 30-talets proportioner har alla gamla revolutionära gått upp i rök och frågan hur en positiv värld bortom kapitalismen kan tänkas se ut verkar mer främmande än någonsin. (Historien har gett oss många dåliga exempel). Dock, när vi förstår att det mesta som kollapsar idag är arvet från den absoluta upplysningsstaten i dess moderna uttryck så kan vi se att många analytiska verktyg som använts tills ganska nyligen var verktyg för att avklara den borgerliga revolutionen, utvecklade av rörelser med en statsbyråkrati som huvud, vare sig detta var en verklig eller en potentiell. Genom att befria marxismen från sitt statiska arv kan vi till sist förstå världen med ”den verkliga rörelsen som framträder framför våra ögon” som utgångspunkt.

Andra texter av författaren finns på websidan *Break Their Haughty Power*:
<http://home.earthlink.net/~lrgoldner>